HUQUQIY DAVLAT PRINSIPINI TA’MINLASHDA DAVLAT ORGANLARI FAOLIYATINING OCHIQLIGI

Hayitboyeva Munira Muzaffar qizi
Namangan davlat universiteti Yuridik
fakulteti Yurisprudensiya yo’nalishi
2-bosqich talabasi
hayitboyevamunira0@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-0148-7434

Annotatsiya: Mazkur maqolada huquqiy davlat prinsipini ta’minlashda davlat organlari faoliyati ochiqligining konstitutsiyaviy-huquqiy ahamiyati, axborot olish huquqining kafolatlari hamda jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida davlat organlari faoliyatining ochiqligini tartibga soluvchi qonunchilik normalari, ularning amaliy ahamiyati va mavjud muammolar yoritiladi. Davlat organlari faoliyatining shaffofligini oshirish, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish va hisobdorlik mexanizmlarini takomillashtirish yuzasidan mualliflik takliflari ilgari suriladi.

Kalit so’zlar: huquqiy davlat, davlat organlari, ochiqlik, shaffoflik, axborot olish huquqi, jamoatchilik nazorati, hisobdorlik, qonun ustuvorligi, fuqarolik jamiyati.

Annotation: This article examines the constitutional and legal significance of transparency in public authorities as a means of ensuring the rule of law. It analyses the right of access to information, public oversight, and the legislative framework governing transparency in Uzbekistan. The article also identifies practical challenges and proposes measures to improve public accountability, strengthen citizen participation, and enhance transparency in public administration.

Key words: rule of law, public authorities, openness, transparency, access to information, public oversight, accountability, supremacy of law, civil society.

Аннотация: В статье анализируется конституционно-правовое значение открытости деятельности государственных органов в обеспечении принципа правового государства, гарантии права на получение информации и роль общественного контроля. Рассматриваются законодательные основы открытости государственных органов в Республике Узбекистан, практическое значение соответствующих норм и существующие проблемы. Предлагаются меры по повышению прозрачности государственного управления, расширению участия граждан и совершенствованию механизмов подотчётности.

Ключевые слова: правовое государство, государственные органы, открытость, прозрачность, право на получение информации, общественный контроль, подотчётность, верховенство закона, гражданское общество.

Kirish: Bugungi kunda huquqiy davlat barpo etish jarayonida davlat hokimiyati faoliyatining qonuniyligi, inson huquq va erkinliklarining ustuvorligi hamda davlat organlarining jamiyat oldidagi hisobdorligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Huquqiy davlatning mohiyati nafaqat mukammal qonunchilik tizimining mavjudligi, balki ushbu qonunlarning amalda samarali ishlashi, davlat organlari faoliyatining jamoatchilik uchun ochiq bo‘lishi va fuqarolarning o‘z huquqlarini erkin amalga oshira olishida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan, davlat organlari faoliyatining ochiqligi huquqiy davlat prinsipini ro‘yobga chiqaruvchi muhim konstitutsiyaviy-huquqiy vositalardan biri hisoblanadi.

Davlat organlari faoliyatining ochiqligi davlat boshqaruvida axborotning mavjudligi, fuqarolarning undan foydalanish imkoniyati, qarorlar qabul qilish jarayonining shaffofligi va mansabdor shaxslarning o‘z faoliyati yuzasidan hisobdorligini anglatadi. Ochiqlik davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, davlat boshqaruviga bo‘lgan ishonchni oshirish hamda davlat hokimiyatini amalga oshirishda qonuniylikka rioya etilishini ta’minlashga xizmat qiladi. Bunda ochiqlikni faqat davlat organlarining rasmiy veb-saytlarida ma’lumot joylashtirish bilan cheklash mumkin emas. Uning mazmuni axborotning to‘liqligi, ishonchliligi, o‘z vaqtida taqdim etilishi va fuqarolar uchun tushunarli bo‘lishini ham qamrab oladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlatning huquqiy xususiyati, inson huquq va erkinliklarining kafolatlari hamda fuqarolarning axborot olish imkoniyatlarini ta’minlashga qaratilgan normalar mustahkamlangan. Xususan, Konstitutsiyaning 33-moddasida har kimning axborotni izlash, olish va tarqatish huquqi belgilangan. Konstitutsiyaning 34-moddasi esa davlat organlari va boshqa tegishli tashkilotlar har kimga uning huquq va qonuniy manfaatlariga daxldor bo‘lgan hujjatlar, qarorlar hamda boshqa materiallar bilan tanishish imkoniyatini ta’minlashi shartligini nazarda tutadi. Mazkur normalar davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta’minlashning konstitutsiyaviy asoslarini tashkil etadi.

Davlat organlari faoliyatining ochiqligi alohida qonunchilik hujjatlari bilan ham tartibga solinadi. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 5-maydagi O‘RQ-369-son “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonuni ushbu sohadagi asosiy maxsus huquqiy hujjatlardan biridir. Mazkur qonunchilik doirasida davlat organlari faoliyati to‘g‘risidagi axborotni taqdim etish, oshkoralikni ta’minlash va axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish masalalari muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun axborot erkinligining huquqiy kafolatlarini belgilaydi Huquqiy davlat sharoitida axborot olish huquqining ta’minlanishi fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kuchaytiradi. Chunki fuqarolar davlat organlarining faoliyati, qabul qilinayotgan qarorlar va amalga oshirilayotgan islohotlar to‘g‘risida yetarli ma’lumotga ega bo‘lgan taqdirdagina ularni tahlil qilish, o‘z munosabatini

bildirish va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu sababli axborot ochiqligi demokratik boshqaruvning zarur shartlaridan biri sifatida baholanishi mumkin. Davlat organlari faoliyatining ochiqligi korrupsiyaning oldini olishda ham muhim ahamiyatga ega. Davlat xaridlari, budjet mablag‘larining sarflanishi, davlat dasturlarining bajarilishi va mansabdor shaxslar faoliyati to‘g‘risidagi ma’lumotlarning ochiq bo‘lishi noqonuniy manfaatlar to‘qnashuvi va vakolatlarni suiiste’mol qilish xavfini kamaytirishga yordam beradi. Biroq axborotning mavjudligi o‘z-o‘zidan barcha qonunbuzilishlarning oldini olmaydi. Buning uchun ochiqlik mexanizmlari samarali nazorat, huquqiy javobgarlik va jamoatchilik ishtiroki bilan uyg‘unlashishi zarur.

O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni fuqarolar va fuqarolik jamiyati institutlarining davlat organlari faoliyati ustidan nazorat olib borishi uchun huquqiy asos yaratadi. Jamoatchilik nazorati davlat organlari faoliyatining qonuniyligi va samaradorligini baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda davlat boshqaruvini takomillashtirishga qaratilgan takliflarni ilgari surishda muhim vosita hisoblanadi. Shu ma’noda, ochiqlik jamoatchilik nazoratining axborot asosini tashkil etsa, jamoatchilik nazorati ochiqlikning amaliy natijadorligini oshiradi. Shu bilan birga, davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta’minlashda ayrim muammolar mavjud bo‘lishi mumkin. Jumladan, rasmiy axborotning o‘z vaqtida yangilanmasligi, e’lon qilinayotgan ma’lumotlarning yetarli darajada tushunarli bo‘lmasligi, fuqarolarning axborot olish tartibi haqidagi bilimlari cheklanganligi va jamoatchilik takliflarining ko‘rib chiqilishi natijalari to‘g‘risida yetarli ma’lumot berilmasligi ochiqlikning samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday muammolarni bartaraf etishda davlat organlarining axborot bilan ishlash tizimini takomillashtirish, qonunchilik talablariga rioya etilishini kuchaytirish va fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish muhimdir. Ochiqlikni ta’minlash jarayonida axborot erkinligi va qonun bilan qo‘riqlanadigan sirlar o‘rtasidagi muvozanatga ham rioya etilishi lozim. Xususan, shaxsga doir ma’lumotlar himoyasi davlat organlari faoliyatining ochiqligini cheklash uchun umumiy va asossiz sababga aylantirilmasligi, biroq qonuniy asos mavjud bo‘lgan hollarda bunday ma’lumotlar himoya qilinishi kerak. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilishning tegishli huquqiy asoslarini belgilaydi. Demak, samarali ochiqlik davlat organlari faoliyatiga oid ma’lumotlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish bilan birga, insonning shaxsiy hayoti va boshqa qonuniy manfaatlarini ham himoya qilishi zarur.

Muallifning fikricha, davlat organlari faoliyati ochiqligini takomillashtirish uchun uchta yo‘nalishga alohida e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. Birinchidan, davlat organlarining rasmiy axborot resurslarida e’lon qilinadigan ma’lumotlarning dolzarbligi, to‘liqligi va tushunarliligini baholash mezonlarini takomillashtirish lozim.

Ikkinchidan, jamoatchilik muhokamalarida bildirilgan takliflarning natijalari va ularning qarorlar qabul qilish jarayonida qay darajada inobatga olingani haqida axborot berish amaliyotini rivojlantirish zarur. Uchinchidan, fuqarolarning axborot olish huquqi va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish tartibi bo‘yicha huquqiy bilimlarini oshirishga qaratilgan tadbirlarni kengaytirish kerak.

Bundan tashqari, davlat organlari faoliyatining ochiqligini baholashda faqat e’lon qilingan ma’lumotlar soniga tayanish yetarli emas. Baholash jarayonida axborotning o‘z vaqtida taqdim etilishi, fuqarolarning undan foydalanish imkoniyati, murojaatlarga javob berish sifati va jamoatchilik takliflarining ko‘rib chiqilishi kabi mezonlarni ham hisobga olish lozim. Bunday yondashuv ochiqlikning rasmiy ko‘rsatkichlarini uning amaliy samaradorligi bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat organlari faoliyatining ochiqligi huquqiy davlat prinsipini ta’minlash, qonun ustuvorligini mustahkamlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda davlat boshqaruvida hisobdorlikni oshirishning muhim shartidir. O‘zbekistonda mazkur sohaning konstitutsiyaviy va qonunchilik asoslari shakllangan bo‘lib, ularning samaradorligi amaliy ijro, axborotning sifati va jamoatchilik nazoratining natijadorligiga bevosita bog‘liq. Shu sababli davlat organlari faoliyati ochiqligini takomillashtirishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish huquqiy davlatni rivojlantirish hamda davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 5-maydagi O‘RQ-369-son “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 12-dekabrdagi 439-II-son “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi O‘RQ-474-son “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son